

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Inta Genese-Plaude

E- Kulturoloģija

Indivīda un sabiedrības attiecības kultūrā

Indivīds un vara. Indivīds un ideoloģija

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2010

2. mācību stunda

Indivīds un vara.

Indivīds un ideoloģija

Mācību stundas mērķis:

Izprast varas vietu cilvēku savstarpējās attieksmēs un kultūrā un ideoloģijas jēgu un lomu varas īstenošanā.

Mācību stundas uzdevumi:

- veidot izpratni par varu un tās vietu sabiedrībā un kultūrā,
- veidot izpratni par ideoloģijas vietu sabiedrības procesos,
- noskaidrot tēmas izpratnei svarīgos jēdzienus,
- izpildīt darba lapu.

Pamatjēdzieni: *vara, ideoloģija,*

Mācību stundas rezultāti:

- 1) gūta izpratne par varas veidošanās un funkcionēšanas būtību sabiedrībā un kultūrā,
- 2) apgūti tēmas pamatjēdzieni,
- 3) aizpildīta darba lapa.

Resursi

- metodiskie ieteikumi skolotājiem
- darba lapa skolēniem.

Stundas gaita:

Ierosināšanas fāze: Skolotājs/a stundas ievadā skolniekiem (katram skolniekam var būt dažādi tekstu fragmenti) dod izlasīt nelielus fragmentus no dzīvesstāstiem, kuros

atspoguļojas dažādas varas izpausmes, un aicina mēģināt noteikt, kāda tēma būs stundas pamatā. (fragmentus skat. Metodiskajos ieteikumos).

Apjēgšanas fāze: Skolotāja vadībā tiek apgūti indivīda un varas un ideoloģijas attiecību jautājumi un jēdzieni. Jaunās mācību vielas gaitā notiek diskusija un darba lapas aizpildīšana, nostiprinot viedokļa argumentēšanas un analītiskās domāšanas prasmes.

Refleksijas fāze:

Jaunās informācijas rezumējums un nostiprināšana.

Metodiskie ieteikumi skolotājiem.

Varas jēdziens; varas izpausmes

Domājot par jēdzienu „vara”, vairums no mums uzskata, ka tā ir tikai politikas sastāvdaļa- politiskā vara. Katrs mums savas dzīves gaitā sastapies ar varas visdažādākajām izpausmēm, nereti pat neapzinoties, ka mūsu domāšanu, uzskatus vai darbību ietekmējis kāds cilvēks vai cilvēku grupa vai arī mēs esam kādu tādā pašā veidā ietekmējuši. Cilvēki var būt gan varas veidotāji, gan tās upuri un šīs attiecības nereti ir konfrontējošas, dinamiskas un mainīgas.

„Vara ietekmē lielākā vai mazākā mērā neatkarīgi no tās izpausmes veida- tiešas fiziskas izpausmes vai slēptiem mehānismiem”. (Bela B., Rubīna K. Vēstījums par varas ielaušanos ikdienas dzīvē dzīvesstāstos. *Kultūra un vara. Rakstu krājums.*// Sast. J. Kursīte, J. Stauga. LU Akadēmiskais apgāds, 2007)

Dzīvesstāstu fragmenti stundas tēmas ierosināšanai:

- *„Es lasu Jaunsudrabiņu, viņš, piemēram, saka, kad puika.. saderēts, pielīgts, kā mēs sakām, par ganu, ka viņam katru trešo svētdienu jātiek leišos pie motiņas (nu pie mātes). Bet man visos tais astoņos gados, kad es gāju ganos, iedeva vienu svētdienu tēvs. Un pusdienā .. pusdienas ēst un futbolu spēlēt: es tā .. vīri jau mani*

sāk slavēt, ka es labs dzinējs būšu un kas, es jau lepns.. bet Mikus dabū dzīt ganos, tēvam jāiet. Es domāju, es trīs dienas būtu stāvējis neēdis, ka varētu futbolu noskatīties, nekā!” (No M. Zirnītes raksta „Konfrontācija ar varu rucavnieka Miķeļa Bidiņa dzīvesstāstā. *Kultūra un vara. Rakstu krājums.*// Sast. J. Kursīte, J. Stauga. LU Akadēmiskais apgāds, 2007);

- „Ā, vienu ziemu es atkal nebiju [skolā- I.G.P.] gājis. Tēvs teica: „Man Jānis [vecākais dēls] slimš, man vajagpalīgu, skolā nevarēsi vairs iet.. pēc ceturtās.” Tad, kad viņš nomira, tad krustmāte ar Volgemūtu, mana krustmāte, teica: „Nē, Miku, tā nevar, tev jāiet skolā.” Lielā māsa varēja iet vismaz, toreiz sešas klases vien bija, bija diezgan labi.” (No M. Zirnītes raksta „Konfrontācija ar varu rucavnieka Miķeļa Bidiņa dzīvesstāstā. *Kultūra un vara. Rakstu krājums.*// Sast. J. Kursīte, J. Stauga. LU Akadēmiskais apgāds, 2007);

- „No visa tikai tagad sapratu, cik mazs un nevarīgs esmu no kādas lielākas varas. Naktī nevarēju gulēt, biju galīgi satriekts. [..] Kad bija nepieciešamība iziet, satiekoties ar pretimnācējiem, man šķita, ka viņi skatās uz mani ar nicināšanu. Senāk laipnie sveicieni tagad likās smagi no skābajām sejām. Vai tiešām viņi domāja, ka esmu šīs briesmīgās varas kalps?” (No Belas B., Rubīnas K. raksta „Vēstījums par varas ielaušanos ikdienas dzīvē dzīvesstāstos.” *Kultūra un vara. Rakstu krājums.*// Sast. J. Kursīte, J. Stauga. LU Akadēmiskais apgāds, 2007)

➤ Varas jēdziena izpratni ietekmē un maina katra laikmeta vēsturiskie notikumi, bet nosacīti nemainīgs varas modelis funkcionē ikvienā kultūras periodā. Sekojot franču filozofa **Mišela Fuko** domai, ka tas ir īpašs indivīdu attiecību veids, var secināt, ka „vara ir indivīda vai grupas iespēja ar piespiešanu vai bez tās ietekmēt citu cilvēku idejas vai rīcību.” (Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā.- R.- 1996.)

- Klasiskais varas izpratnes modelis:

VARA: VALDĪT ≤ ≥ PAKĻAUTIES

- „*Vara ir visesoša, tā caurauž visas dzīves jomas. Vara ir visesoša, taču tās avots ir visur vai nekur. Vara izpaužas ne tikai valsts un tās institūtu funkcionēšanā, bet arī modē, seksuālajās attiecībās, svinībās, dievkalpojumos, sarunā u.tml. vara pastāv visniecīgākajā komunikatīvās sistēmas sastāvdaļā.*” (Šuvajevs I. Varas ikdienišķums. Prelūcijas. Intelekts. 1998).

- Varas attiecības nemitīgi ietekmē cilvēku, cauraužot visdažādākās sociālās realitātes sfēras un izpaužoties dažādos veidos, jomās un sociālās grupās kā :

- politiskā (karalis un galms, ministru prezidents un ministru kabinets, kapteinis un kuģa komanda)
- ekonomiskā (ražošanas līdzekļu īpašnieki vēlas kontrolēt un ietekmēt politiku)
- tiesiskā (likuma vara),
- sociālpsiholoģiskā (sabiedrības pārliecība) ,
- izglītības(skolnieks un skolotājs),
- ģimenes(vecāki un bērni),
- sabiedrisko mediju (informācija kā instruments)

vara.

- **Kas nodrošina varu?**

- Iesaistīšanās kultūras procesos (amats, piederība sociālai grupai, izglītības ieguve, nauda, slava) formē ceļu uz varu;
- kultūras tradīciju īstenošana kā varas realizēšana indivīda un sabiedrības pārvaldības mehānisma izveidē- dažādu institūciju (parlamenti, tiesas, ministru kabineti u.tml.) veidošana.

> **Vai un kā vara iespaido un izmanto kultūru?**

- Vara dažādos laikos, atkarībā no politekonomiskās formācijas, ir izmantojusi kultūru savu interešu un mērķu nostiprināšanā, īpaši valdošās ideoloģijas pamatu nostiprināšanā (piemēram, komunisms, nacisms, fašisms);
- ja varai ir svarīga sabiedrības brīva un dinamiska attīstība, tā cenšas atbalstīt sev svarīgas kultūras norises, šo pozīciju demonstrējot ar atbalstošu institūciju dibināšanu (Latvijā- Kultūrkapitāla fonds);
- kultūra ir viens no nozīmīgākajiem varas ideoloģijas izpausmes veidiem.

Ēģiptes Sfinksas galvu rotāja faraona galvassega- valdnieka varas zīme, bet pieri- svētā čūska.

Jautājumi diskusijai:

- Pārdomājiet un miniet piemērus kultūras un varas saplūsmei!
- Vai mākslai ir jābūt varas (un politikas) kalponei?

Izsakiet savu viedokli par attēlā redzamo valsts un sabiedrības attiecību atveidojumu!

www.patriotiem.lv

➤ **Sabiedrību (varas) veidi un to saikne ar kultūras vispārējiem procesiem* :**

- *despotiskās varas sabiedrība:*
 - kultūras uzdevums izcelt un apliecināt vadoņa personas īpašo sūtību,
 - tradicionāli austrumu valstīs- musulmaņu, hinduistu un ķīniešu sabiedrībās (Ķīna, Saūda Arābija);
- *autoritāras un totalitāras varas sabiedrība:*
 - valsts pamatā ir valsts vadītāju izstrādāta ideoloģija, kultūra tiek izmantota kā propagandas sastāvdaļa;
 - komunistu, fašistu un nacistu vadītajās valstīs (Vācija, Itālija 20.gs. 20.-30.g., PSRS);
- *harizmātiskas varas sabiedrība:*
 - sabiedrības priekšgalā ir līderis, kam uzticas iedzīvotāju vairākums, jo spējis izvest sabiedrību no krīzes un grūtībām (Latvijā- 20. gs.30.g. (K. Ulmanis), 20. gs. 20. g.- Turcijā M. Ataturks),
 - dominē vērtības, kuras pauž tās līderis.
- *demokrātiskas varas sabiedrība:*

- uzskats, ka varas avots ir visas sabiedrības griba (pirmā – Grieķijas pilsētvalsts Atēnas),
- nepastāv uzskats, ka kādas kultūras vērtības ir pārākas par citām, ja tās atbalsta politiskā vara,
- tiek izdalītas visas sabiedrības vērtības un grupu vērtības.

* Sagatavots pēc: Ērgle A., Purēns V., Sviestiņa I. Kulturoloģija. // RaKa, 2009, 234.-238. lpp..

- Varas pamatā ir ideoloģija, kas tiek gan veidota, gan uztverta kā orientieris varas un laikmeta nospraustajās struktūrās.
- Valsts ideoloģijas iekšpusē var rasties arī vēl citas, piem., grupu ideoloģijas, un šis process var tikt uztverts kā *„atbilde uz sasprindzinājumu. Šajā formulējumā ir iekļauts gan sociālais, gan psiholoģiskais sasprindzinājums, gan tas sasprindzinājums, kas izveidojies kultūrā. Ideoloģiskas darbības vistiešāk izraisa orientācijas zudums,(..), spēcīgi sociāli sarežģījumi un psiholoģiska spriedze. Turklāt vel to pavada konceptuāls apjukums, kad iesakņoti politiskās iekārtas tēli zaudē iederību vai iegūst sliktu slavu. Lielā franču revolūcija (..) bija lielākais ekstrēmiski - tiklab progresīvu, kā reakcionāru- ideoloģiju inkubators cilvēces vēsturē.”* (Gīres K. Kultūru interpretācija.// AGB, 1998, 216. lpp.).

Latvijas vēsturē šāds jaunas ideoloģijas (varai svešas) rašanās gadījums ir jaunlatviešu kustība, kura inspirēja nacionālisma ideoloģijas veidošanos, kuras formulētājs bija Atis Kronvalds (raksti „Tautiski centieni”, „Tēvzemes mīlestība”).

Patstāvīgais darbs- pētījums skolēniem- izlasīt un analizēt Ata Kronvalda rakstus no ideoloģijas kā kultūras sistēmas viedokļa.

Ideoloģijas jēdziens un izpratne.

- *„Ideoloģija ir jebkura politiska, tiesiska, filozofiska, tikumiska, reliģiska un estētiska uzskatu un nostādņu sistēma. To veido idejas, uzskati, un viedokļi par cilvēka dabu un sabiedrības raksturu. Tā ir teorija par to, cilvēkam vajadzētu dzīvot, par to, cik labi sabiedrība organizēta vai kā tai vajadzētu būt organizētai*

ideālajā variantā. Individīdi vai sabiedrības grupas, kuras atrodas varas priekšgalā, cenšoties iegūt atsaucību un atbalstu masās, ar ideoloģijas palīdzību iedzīvina noteiktus stereotipus, aizspriedumus, noklusē nevēlamo un rada sabiedrībai ilūzijas par realitāti.” (Austruma S., Muižarāja I. Kulturoloģija.//Zvaigzne ABC, 2010, 169.lpp.)

Ko pauž attēlos redzami simboli no ideoloģijas viedokļa?

Literatūras un interneta resursu saraksts:

Austruma S., Muižarāja I. Kulturoloģija vidusskolai. Rīga: Zvaigzne Abc, 2101.

Gīrs K. Kultūru interpretācija. Rīga: AGB, 1998.

Ērgle A., Purēns V., Sviestiņa I. Kulturoloģija. Rīga: RaKa, 2009.

Šuvajevs I. Prelūdijas. Rīga: Intelekts. 1998.

Kultūra un vara. Rakstu krājums. Sast. J. Kursīte, J. Stauga. LU Akadēmiskais apgāds, 2007.

Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā. Rīga: LU, 1996.

www.patrioti.lv